

TRANSCRIPTIE INTERVIEW VINCENT DE ROOIJ
Amsterdam 19/05/2009

00:00

Ik ben Vincent de Rooij. Ik ben hier aan de afdeling antropologie/ sociologie verbonden als universitair docent. Ik heb ooit lang geleden hier ook gestudeerd; Antropologie. En tijdens mijn studie ben ik mij heel erg gaan interesseren voor taal dus ik heb heel veel studieonderdelen gedaan bij taalwetenschap. En, toen ik afgestudeerd antropoloog was, ben ik ook voor mijn PhD daar naartoe gegaan en ben ik onderzoek gaan doen in wat toen nog Zaire heette en nu weer Kongo heet naar code wisseling. Het gebruik van Frans en Swahili in dit geval in de zelfde conversaties. Toen was ik daar klaar. Mensen vonden mij daar een vreemde jongen, ik was een softe antropoloog. Dus toen dacht ik dan moet ik toch maar terug naar antropologie en ik ben nu weer gewend hier,

01:00

maar in het begin was het ook best wel moeilijk om weer hier te zijn. Mensen keken tegen mij aan als iemand die taalkunde had gedaan en taalkunde was een beetje een moeilijk verhaal. Allemaal heel abstract en wiskundig. Moeilijk, moeilijk, moeilijk. Dus ik probeer hier binnen de sectie antropologie het onderzoek van taal een beetje van de grond te krijgen. En tegenwoordig houd ik me vooral bezig met jeugdcultuur, wat vaak staattaal genoemd wordt. Taal en identiteit onder jongeren. Dat is mijn ding momenteel.

Wat is een narratief? En wat wordt er bedoeld met Narrating the Self?

Toen ik begon met de cursus 'narrating the self'

02:00

dacht ik nou wij als antropologen zijn zoveel bezig met talig materiaal, we praten vooral met mensen, we doen interviews en we laten mensen over zichzelf spreken. En ja, mijn ervaring is de meeste studenten komen terug uit het veld met een hele grote bulk aan materiaal en verzuipen daar vaak in en weten niet wat ze daarmee moeten doen. Dus ik dacht, ik ga een cursus aanbieden, waarin mensen zelf aan de gang moeten gaan met het materiaal, maar ook vanuit een bepaalde insteek. Wat mensen vertellen gaat over zichzelf en hoe zij zichzelf zien in de wereld en als mensen verhalen vertellen geven ze dus ook vorm aan zichzelf. Dus vandaar de titel 'narrating the self', die niet origineel is hoor, want dat is iets waar meerdere mensen dat etiket op hebben geplakt. Maar dat is heel in het kort

03:00

waar het in die cursus over gaat. We proberen op zoek te gaan naar hoe mensen hun eigen identiteit construeren door het vertellen over zichzelf. Het vertellen van verhalen, en die verhalen hoeven geen afgeronde verhalen te zijn, want ook in dagelijkse gesprekken vertellen mensen kleine dingetjes, anekdotes over wat ze hebben meegemaakt. Dat valt allemaal onder zeg maar het grotere narratief wat mensen van zichzelf hebben. Ja, narratief is een term die tegenwoordig heel erg veel gebruikt wordt. Ook heel losjes vaak, het klinkt een beetje chique. Het is ook een term die in de wereld van de literatuurwetenschap veel gebruikt wordt. Daar komt die ook vandaan. In de literatuurwetenschap hebben mensen een iets andere definitie van wat wij hier hebben.

04:00

Ik heb daar een boek liggen van Michael Jackson, een bekende antropoloog, dat heet '*the politics of story telling*'. En eigenlijk als je het hebt over narratieve heb je het eigenlijk over een verhaal. En mensen vertellen verhalen en daar gaat het om als we kijken naar narratieve. In de literatuurwetenschap wordt er wel een onderscheid gemaakt tussen verhalen en narratieve. Bij narratieve gaat het ook om de verschillende vormen waarin verhalen verteld worden. Maar in de antropologie wordt het toch veel losser gebruikt en overal waar sprake is van verhalen wordt gelijk de term narratieve op geplakt.

Is er per persoon één narratief of zijn er veel narratieve?

Ja kijk, in de sociale wetenschap wordt alles in het meervoud gezet om aan te geven dat alles in beweging is

05:00

en meervoudig is. En dat is natuurlijk ook zo. En ik denk dat, natuurlijk probeer je als resultaat van je veldwerk gegevens bepaalde patronen te schetsen. We hebben het dan vaak over het levensverhaal van iemand, maar dat levensverhaal bestaat uit allemaal kleine brokjes die niet altijd in een groter geheel zijn te passen, niet in een eenduidig groter geheel. En dat merk je ook aan jezelf. Mensen vragen je bijvoorbeeld soms over hoe het vroeger thuis was. En afhankelijk van de context waarin in die vraag gesteld wordt zul je dat verhaal over hoe het vroeger thuis was op een andere manier vertellen. En dus je zet je zelf door het vertellen van zo een verhaal ook in de verschillende contexten ook op een verschillende manier neer. En het heeft alles te maken met

06:00

ja, het zelf is ook niet eenduidig maar is natuurlijk ook het resultaat van een interactie met bepaalde mensen in een bepaalde context.

Wat is het belang voor mensen om een narratief te hebben?

De vraag waarom het nodig of belangrijk is om een narratief te hebben. Dat is een hele interessante vraag, want we stuiten in de cursus 'narrating the self' ook op basaal probleem in de antropologie.

07:00

Als het gaat om het zelf bijvoorbeeld, en we kijken naar verschillende culturen, dan zal je zien dat het idee dat mensen hebben over persoon en individu is heel erg cultuur specifiek, cultuur bepaald. Hier in het westen hebben we toch het idee dat we een eigen persoon moeten zijn, dat we ontwikkeling door moeten maken, dat we ons moeten ontwikkelen, dat we op zoek moeten gaan naar ons diepere, eigen zelf zeg maar. Daar wordt veel geld mee verdiend trouwens. In andere culturen spreken mensen veel minder over dat individuele, maar is het nooit natuurlijk helemaal weg. Dus ik denk dat iedereen een bepaald idee heeft van ik ben een persoon. Een persoon binnen een bepaalde sociaal-culturele setting.

08:00

Waarom dus meer of minder mogelijkheid is, om die persoon tot een heel specifiek, authentiek individu te maken. Om dat te doen heb je altijd een narratief nodig. Mensen communiceren met de ander, maar je doet dat door verhalen te vertellen. En dan verhalen vertellen in een hele wijde betekenis van het woord, dus ook die hele kleine anekdotes van wat je mee hebt gemaakt, herinneringen die je steeds opnieuw vertelt, aan steeds verschillende mensen, in steeds een andere manier, zeg maar. Dus, ja, ik denk dat we er niet aan ontkomen om een narratief te

hebben, om een verhaal te hebben van ons zelf. Ook al is dat verhaal steeds in beweging. Iedereen voelt zichzelf als een persoon te midden van andere personen en je moet ten opzichte van je sociale omgeving een bepaalde positie innemen.

09:00

In verschillende culturen wordt dat natuurlijk op een verschillende manier gedaan. Ik denk in onze Westerse samenlevingen wordt daar een hele grote nadruk op gelegd. Dat je steeds moet laten zien wie je bent en we voelen ons ook heel erg gedwongen om die eigenheid te benadrukken. We doen dat natuurlijk niet alleen door te praten, door verhalen te vertellen. Maar ook door wat je aan hebt, hoe je eruit ziet, wat voor muziek je luistert, wat voor dingen je consumeert, wat voor dingen je koopt, de auto waarin je rijdt, allemaal dat soort dingen. En je zou ook kunnen zeggen dat dat soort cultuuruitingen, samen met dat wat mensen zeggen, is allemaal onderdeel van dat grotere levensverhaal. Dus ik zie een narratief ook in die wijdere betekenis, niet alleen talig, maar ook wat tegen het talige aanzit en ook het niet talige.

10:00

Dat is lastig om natuurlijk allemaal in één keer te behappen. Dat doen we ook niet in de cursus 'narrating the self', want daar zijn we vooral bezig met het talige.

Is het belangrijk dat mensen een gevoel van coherentie hebben?

Ja, dat is een lastige vraag. Kijk als je een verhaal vertelt, dan ben je gedwongen om dat verhaal een bepaalde coherentie te geven. Om een verhaal te kunnen vertellen, om mensen te laten luisteren naar het verhaal, zodat je het verhaal kan vertellen, moet het verhaal, dat wordt in de literatuur *tellable* zijn. Een verhaal moet *tellability* hebben. En wij kunnen een heleboel verhalen vertellen die geaccepteerd zijn in Nederlandse samenleving bijvoorbeeld

11:00

Maar er zijn ook verhalen die we niet kunnen vertellen. Dus die niet aan bod kunnen komen. Dus die ergens in de hoofden van mensen zitten en die er niet uit kunnen omdat er gewoon niet de sociale ruimte voor is. Dat heeft ook te maken met coherentie, want iets wordt coherent omdat bepaalde thema's in een bepaalde samenleving geaccepteerd zijn. Het wordt geaccepteerd dat jij een verhaal verteld over bijvoorbeeld je schooltijd, als je daarin duidelijk maakt, nou op school was ik zus en zo iemand met bepaalde interesses en dat heeft geleid tot een bepaalde studie keuze of wie ik nu ben. Dan geef je dat verhaal van je schooltijd een bepaalde coherentie door het te verbinden aan wie je nu bent. Als je een verhaal vertelt van nou ja op school deed ik dit en nu ben ik totaal iemand anders dan denken mensen van huh wat wilt ze nou eigenlijk zeggen?

12:00

Dat is een raar verhaal, daar kan ik niets mee. Dus dan gaan mensen vragen, wat bedoel je daar nu eigenlijk mee? Of hoe breng je die dingen dan met elkaar in verband? Dus er wordt vaak ook als mensen je verhaal niet kunnen duiden, wordt aan jou gevraagd om die coherentie aan te brengen. En soms kan die coherentie impliciet zijn. Natuurlijk als iemand een verhaal vertelt over school of studie dan brengen we die coherentie zelf vaak aan als die niet expliciet gemaakt wordt door dat in verband te brengen met dat wat ik denk wie jij nu bent en dan wordt dat verhaal zinvol. Maar goed, dat kan alleen maar als bepaalde thema's en *commonsense* ideeën in de Nederlandse samenleving, als die gedeeld worden. En sommige van die thema's en *commonsense* theorieën die zijn zo wijd verbreid dat je eigenlijk je geen moeite hoeft te doen om dat expliciet te maken in je verhaal.

13:00

Ik kan je misschien wel een voorbeeld geven over hoe, mensen zullen je vaak vragen van waarom ben je antropologie gaan studeren? Dat is nog best wel een moeilijke vraag om te beantwoorden. De meeste mensen zullen niet accepteren als je zegt van nou het stond aan het begin van het lijstje onder de A, dus ik dacht nou dat is leuk, dat ga ik doen. Dan denken mensen, nou ja, ze maakt een grapje of ze wil ontwijken, maar het wordt niet beschouwd als een goed antwoord dus zoiets belangrijks in je leven dat mag je niet aan het toeval over laten maar daar moet je een verhaal bij hebben en dat verhaal moet coherent zijn. Dus dan ga je zeggen van nou ik ben geïnteresseerd in andere culturen en ik wil mensen begrijpen en ik dacht van hé wat zal ik doen? Moet ik psychologie gaan studeren of sociologie of antropologie? Nou ik ben uitgekomen bij antropologie omdat

14:00

die toch in dat vak je het meeste bezig bent met het begrijpen van andere mensen op een manier die mij bevalt. Dus ja, coherentie is overal en als iets niet coherent is kunnen mensen er niets mee. En dan zal je ofwel afgeserveerd worden, of mensen gaan je om verduidelijking vragen die je vaak dan kan geven.

Hoe werkt het voor buitenlanders als ze naar Nederland komen?

15:00

Nou ik denk voor sommige buitenlanders zal het zo zijn dat zij minder aanknopingspunten hebben bij de Nederlandse cultuur, bepaalde dingen ook niet zullen begrijpen waar mensen het hier over hebben, bepaalde negatieve gevoelens ook zullen hebben bij bepaalde dingen die belangrijk zijn in de Nederlandse cultuur. En ik denk dat alles staat of valt met of als je als buitenlander hier komt of je deel kan uitmaken van een grotere gemeenschap van mensen die uit de zelfde omgeving komen. Ik denk dat voor iedereen coherentie belangrijk is. Alleen door het cultuur contact zullen mensen het verhaal over hun zelf toch in zekere mate moeten herdefiniëren. Want zij maken deel uit van een andere samenleving, dus ze lopen ergens tegenaan, ze worden geconfronteerd met dingen die vreemd zijn voor hen. Dus of de een of andere manier zullen ze dat moeten integreren

16:00

in het verhaal over zichzelf, ze zullen positie in moeten nemen. En soms kan dat de vorm aannemen van afwijzing, van ik blijf mezelf en bepaalde dingen die in Nederland gebeuren die wijs ik af. En andere mensen zullen een soort van compromis gaan vinden en dus, om het maar in die termen uit te drukken, zichzelf opnieuw uitvinden. Dus ik denk dat dat altijd noodzakelijkerwijs zal gebeuren. Als je naar een andere omgeving verhuist, dan moet je jezelf opnieuw uitvinden. Je wordt met je neus op de feiten gedrukt en je gaat misschien ook nadenken over dingen die tot dan toe heel erg natuurlijk waren en door contact met de Nederlandse samenleving zie je: hé, het kan ook anders dus ik moet daar iets mee doen. En vaak verharderen mensen dan hun standpunten

17:00

ze nemen iets over, of ze maken nieuwe synthese van de cultuur elementen die ze meegenomen hebben, om het maar zo te zeggen, en wat ze aantreffen in Nederland.

Denk je dat het voor buitenlanders belangrijk kan zijn, om juist omdat ze te maken hebben met een soort fusie, dat het kan helpen om een ander medium

te hebben dan zo een talig medium als taal?

18:00

Ik denk dat kunst een manier kan zijn om bepaalde verschillen te overbruggen, cultuur verschillen te overbruggen. Dat geldt niet alleen voor kunstenaar uit het buitenland die in Nederland wonen, maar ik denk ook voor Nederlandse kunstenaars. Ik denk dat wat je vaak ziet in kunst, en zeker in de hedendaagse kunst, wat belangrijk gevonden wordt, is dat een kunstenaar iets uit de eigen samenleving oppakt en daar commentaar op levert op de een of andere manier. En in taal werkt het toch vaak anders, worden mensen vaak gedwongen, om dat wat ze zeggen vorm te geven op zo een manier dat het laat ik zeggen sociaal geaccepteerd is. Misschien is dat iets te sterk uitgedrukt, maar de verhalen die we naar buiten brengen, kunnen we alleen maar naar buiten brengen

19:00

als mensen luisteren. En om mensen te laten luisteren, moet je dus dat wat in jezelf zit aan eigenheid, moet je spiegelen aan anderen en dan kom je tot een soort vorm die sociaal geaccepteerd is of die herkend wordt. Kunstenaars zijn denk ik autonomer, in die zin dat wat in hun zelf zit aan eigenheid dat brengen ze gelijk naar buiten, dat is het kunstwerk, en daar mogen ze heel vrij in zijn, dat wordt juist gewaardeerd in de hedendaagse kunst. Maar daaromheen moet wel een verhaal zijn. Dat is ook een kenmerk van de hedendaagse kunstpraktijk. Dat oké ik kan wel ergens een installatie neerzetten of een schilderij neerhangen. Maar ik moet daar wel een verhaal bij hebben. En daar moet een kunstenaar denk ik weer gaan

20:00

met de Nederlandse samenleving. Eerst in kleine kring, met kunstcritici bijvoorbeeld, of subsidiegevers of met het koperspubliek. Dus ik denk aan de ene kant is een kunstenaar veel vrijer om zichzelf vorm te geven, maar aan de andere kant moet die ook daaromheen een verhaal hebben, ook een verhaal over zichzelf en wat dat kunstwerk voor hem of haar betekent en dan kom je dus weer in het sociale domein. Maar het is wel zo denk ik, dat de interactie die kunstenaars hebben met de samenleving in Nederland en heel veel andere samenlevingen wel zo dat kunstenaars de macht hebben om dingen te veranderen in de samenleving. Zij kunnen echt kritiek leveren, omdat kunst toch een hoge status heeft

21:00

wordt daar ook naar geluisterd. En dat, als je het hebt over *tellability* waar ik het net over had, dan is dat wel interessant want wij als gewone mensen die niet erkende kunstenaars zijn, moeten veel meer kijken naar oké wat is *tellable* en wat niet. Kunstenaars mogen of moeten juist in eerste instantie dingen zeggen die in eerste instantie helemaal niet *tellable* zijn en die worden dan *tellable* gemaakt als het ware. En vandaar denk ik dat een kunstenaar dingen in gang kan zetten, in de zin van veranderingen en hoe er gekeken wordt naar allerlei fenomenen in de samenleving.

Denk je dat het een verschil maakt tussen buitenlanders en Nederlanders binnen een samenleving?

22:00

Ik denk niet dat je daar grove generalisaties kan maken. Er zijn natuurlijk heel veel Nederlandse kunstenaars die de Nederlandse samenleving ook als vreemd zien, of als vreemd beschouwen, of als vreemd ervaren. Ik denk dat dat een

essentieel onderdeel is van kunstenaarschap, misschien ook van de antropoloog trouwens. Dat je jezelf kan maken tot iemand die beschouwer is van, dat je jezelf los kan trekken uit dat wat je normaal en natuurlijk vindt. Natuurlijk zal die buitenlandse kunstenaar Nederland als vreemder ervaren dan een Nederlandse kunstenaar. Maar ik denk niet dat er een echt essentieel verschil is. Ik denk dat buitenlandse kunstenaars Nederland bekijken en kritisch bekijken

23:00

vreemde dingen zien, maar ik denk dat dat ook geldt voor Nederlandse kunstenaars.

En denk je dat er dan een verschil is in hoe het voor de kunstenaars zelf werkt? Denk je dat een buitenlandse kunstenaar misschien zijn kunst meer nodig heeft om een narratief logisch te maken dan een Nederlandse kunstenaar?

Ik vind het een beetje moeilijk te beoordelen. Ik kan me wel voorstellen dat kunstenaars die vanuit het buitenland hiernaartoe gekomen zijn. Hoe zal ik dat zeggen. Hun werk als kunstenaar dat dat een centralere plaats inneemt in hun leven. En ik denk ook dat sommige buitenlandse kunstenaars, maar dat zou onderzocht moeten worden, dat die zich misschien meer als

24:00

eenling gedragen in de Nederlandse samenleving, dan Nederlandse kunstenaars. Ik denk dat dat ook allemaal te maken heeft met de erkenning die iemand krijgt. Naarmate iemand grotere erkenning krijgt zal iemand beter ingebed worden in de kunst wereld, in de wereld van de kunst. En denk ik dat zo een kunstenaar makkelijker zich zal bewegen in de Nederlandse samenleving. Als je als buitenlandse kunstenaar hier komt met bepaalde ideeën over wat kunst is en wat je belangrijk vindt in kunst, en je krijgt geen erkenning van het publiek. Niet van het publiek. Niet van critici. Niet van musea, van subsidie gevers. Dan denk ik dat zo iemand veel meer geïsoleerd raakt in zijn kunst. Dat wordt dan misschien een stukje drijfhout

25:00

waar iemand zich aan vast houdt. Dat kan ik me wel voorstellen.

Zou je dan kunnen zeggen, dat het een narratief is waar niet naar geluisterd wordt?

Ja, dat denk ik wel. In studies van verhalen vertellen hebben we het ook vaak over oké, welke verhalen worden nou niet gehoord van mensen? En wat voor gevolgen heeft dat voor die mensen? En in dat verband spreken we ook wel eens over structureel geweld. Van er lopen in de Nederlandse samenleving ook nog steeds mensen rond die problemen hebben, die dingen voelen, die verhalen te vertellen hebben. Maar ze hebben geen publiek. Of ze hebben wel een publiek, maar die zegt, oké dat wil ik niet horen of dat is onzin. Het is ieder geval niet geaccepteerd om dat te vertellen. Die mensen worden teruggeworpen op zichzelf, die moeten het zelf maar uitzoeken. Dat geldt bijvoorbeeld voor mensen die een bepaalde ziekte hebben.

26:00

Ik had vorig jaar een studente hier, Marianne van der Heide die een BA scriptie schreef over iemand die *Chronic Fatigue Syndrome* heeft. Voordat die diagnose gesteld werd, liep die vrouw rond met dat verhaal van ik kan niks, ik heb geen

energie en niemand begreep dat. Van ja God loop niet zo te zeuren want op school deed je altijd van alles aan sport en nu ineens niet meer. Wat is dat nou, kom op. Je moet gewoon wat aan jezelf gaan doen en die verhalen willen we niet horen. Impliciet of expliciet werd dat gezegd. Op een gegeven moment wordt die diagnose gesteld en kon zij vertellen van hé luister eens ik heb die ziekte Chronic Fatigue Syndrome en toen zeiden mensen: oh wow, vertel er meer over. En toen werd het verhaal dat ze had *tellable*.

27:00

Wat je voelt is op het moment dat iets niet *tellable* is wordt je dus terug geworpen op jezelf. En dat kan voor allerlei mensen op allerlei verschillende manieren gelden. Maar op het moment dat het *tellable* wordt, ja dan kan je je verhaal kwijt. Dus iets wat zeg maar private is kan dan public gemaakt worden. Dat is ook wat Michael Jackson zegt. Dat daar een groot probleem ligt. Dat een heleboel mensen kunnen hun verhaal niet in het sociale domein krijgen, omdat het niet *tellable* is. Dus mensen die bijvoorbeeld getraumatiseerd zijn, dus bijvoorbeeld vluchtelingen uit landen waar oorlog is geweest. Die komen hier als asielzoeker en die kunnen hun verhaal niet kwijt en die mensen worden gek bijvoorbeeld. Nou dat is dus een vorm van structureel geweld die in de Nederlandse samenleving is. En zo kan een kunstenaar uit het buitenland, die wel zijn kunst heeft, wel zijn verhaal heeft

28:00

als dat niet geaccepteerd wordt of niet gezien wordt als kunst, kitsch bijvoorbeeld, dat heb je ook. Ja zo iemand wordt op zichzelf terug geworpen. Dan denk ik dat die in zo een vervelende spiraal komt dat die vervelende dingen mee gaat maken. Depressie, psychose, dat zijn allemaal dingen die kunnen gebeuren.

30:00

Een buitenlander, of iemand die uit het buitenland komt als die iets zegt over ons, bijvoorbeeld, komt dat toch vaak harder over dan wanneer een Nederlander het zegt. Kijk naar de boekhandels die allemaal boekjes verkopen over wie de Nederlander is vanuit vreemde ogen, dat vinden wij heel interessant op te lezen, of dat is heel fascinerend om jezelf als exotisch te zien en ik denk dat dat in versterkte mate geldt als het geschreven wordt door een buitenlander. Dus ik denk dat in het geval van de Italiaanse toneelschrijver

31:00

dat als die dingen op te merken heeft over de Nederlandse samenleving dat wij onze oren meer spitsen dan wanneer een Nederlander dat doet. Ook omdat, er is natuurlijk een eind aan dat wat Nederlanders kunnen zeggen over hun eigen samenleving en een buitenlander kan soms met een hele originele invalshoek komen die nieuw is maar ook omdat het van buiten komt misschien wel veel harder aankomt. Zeker als mensen daar iets anders tegenover stellen. We hebben ook de ervaring dat heel veel mensen uit de Middellandse zee culturen zeggen van nou de Nederlandse samenleving is wel heel erg hard. En als mensen bij mij aankomen dan kunnen ze altijd mee-eten. Kom ik bij een Nederlander thuis dan wordt er gezegd, ja we zijn aan het eten hoor, kom een andere keer maar terug. Dus ik denk dat dat soort opmerkingen die gemaakt worden over hele diepe dingen

32:00

in hoe Nederlanders met elkaar om gaan dat die wel veel meer zeggingskracht hebben en ook niet gezegd worden door Nederlanders. Want ook Nederlandse toneelschrijvers en Nederlandse kunstenaars die hebben vaak niet dat soort opmerkingen te maken over de Nederlandse samenleving. Dus ik denk dat

buitenlanders wel een heel leuk verfrissend nieuw perspectief kunnen hebben op Nederland dat door Nederlanders soms als schokkend wordt ervaren en daardoor mee zeggingskracht kan hebben.

En heb je ook nog een idee over waarom dat schokkend is?

Waarom een idee van buitenstaanders voor ons schokkend kan zijn kan vaak ook wel te maken hebben met het feit dat wij toch een fascinatie hebben voor wat in andere culturen

33:00

normaal is en waar wij dan toch van denken dat is eigenlijk toch best wel mooi. Die Turkse gastvrijheid bijvoorbeeld, en dat hebben wij eigenlijk niet meer. Dus als dan iemand zegt: Nederlanders zijn koud en niet gastvrij, dan denken we van ja shit, ja dat zijn we kwijt. Dus op die manier komt dat wel hard aan. Ik denk zeker in de tijd waarin we nu leven waar toch heel veel mensen op zoek zijn naar spiritualiteit en nieuwe vormen met andere mensen om gaan voelen ook heel veel Nederlanders, dat individualisme is toch wel een beetje ver doorgeslagen. En dat het signaal van buitenaf dan toch wel extra aankomt.

34:00

Vindt de Nederlander het moeilijk om te horen omdat een buitenlander het narratief niet begrijpt?

Dat doet me denken aan mensen die zeggen de paus heeft niets te zeggen over voorbehoedsmiddelen, want hij is zelf celibatair. Dat is natuurlijk een hele goedkope verdediging tegen mensen die iets over jou te zeggen hebben en dan zeggen, jij weet het niet want jij hebt niet de ervaring die ik heb. Maar als die reactie komt, dan weet je dus wel, ja die zitten in de maag met dat soort kritiek. Want ik vind het

35:00

geen valide respons om te zeggen van jij mag het niet zeggen, omdat jij die zelfde ervaring niet hebt die ik heb. Maar goed dat is een beetje mijn persoonlijke mening. Ik weet niet, hoe dat, of en hoe dat geldt voor Nederlanders in het algemeen. Maar ik heb wel de indruk dat mensen snel gepikeerd zijn als een buitenstaander hen confronteert, hen een spiegel voorhoudt en zegt dit is niet zo fijn aan jou. En dat is in het dagelijkse leven ook zo. Kritiek is sowieso moeilijk. En Nederlanders zijn vaak heel open, zeggen veel meer, ja doen veel meer aan kritiek op andere dan wij zien in culturen in andere landen. Maar toch kunnen wij ook heel stekelig reageren.

36:00

Als het gaat om een paar hele basale dingen in Nederlandse samenleving. Als iemand zegt, nou jullie Nederlanders zijn helemaal niet zo tolerant, nou dan ik het hek van de dam. Dan wordt er gezegd: wat wij niet tolerant, natuurlijk zijn wij tolerant. Nou dat is zo iets wat in eerste instantie door buitenlanders werd geroepen de Nederlanders zijn helemaal niet zo tolerant. En wij hebben echt dat idee, dat zit heel diep, dat wij, bij ons kan alles. Dat is helemaal niet zo natuurlijk, maar dat idee hebben we wel. Dan komt van buiten die kritiek, ja, dan komt dat hard aan.

Heb je er zelf nog iets aan toe te voegen waarvan je denk dat is misschien wel belangrijk?

Ik vind wel, de invalshoek om te kijken naar kunst en narratief vind ik wel heel interessant, omdat, en dat meen ik ook echt, omdat kunst echt een hele belangrijke rol kan spelen in veranderingsprocessen. Dat zie je natuurlijk ook in repressieve regimes, daar worden kunstenaars het eerst monddood gemaakt. Dus ik zie daar iets heel belangrijks. Kunstenaars kunnen ontsnappen aan de genormaliseerde narratieve die kunnen iets anders gaan doen en van daaruit, van een niet gevestigde praktijk zeg maar een gevestigd narratief maken. En dan moeten ze weet iets anders gaan doen natuurlijk, want ze moeten wel vernieuwend zijn.